

PAPER DETAILS

TITLE: Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarında Yer Alan Tiyatro Metinlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi

AUTHORS: Yasemin CEYHUN

PAGES: 19-51

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1524854>

Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarında Yer Alan Tiyatro Metinlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*

*The Analysis of Drama Texts in The Secondary School Books of Turkish Language and
Literature in Terms of Values Education*

Yasemin CEYHUN¹

¹Yüksek Lisans Öğrencisi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, yasemintde06@gmail.com

Araştırma makalesi/ Research Article

Geliş: 2021-01-21

Kabul: 2021-02-17

Yayın: 2022-07-09

Atıf/ Citation

Ceyhun, Y. (2022). Ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarında yer alan tiyatro metinlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi. *Maarif Mektepleri Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(1), 19-51. <https://doi.org/10.46762/mamulebd.865912>

Ceyhun, Y. (2022). *The analysis of drama texts in the secondary school books of Turkish language and literature in terms of values education. Maarif Mektepleri International Journal of Educational Sciences*, 6(1), 19-51. <https://doi.org/10.46762/mamulebd.865912>

Öz

Bu çalışmada; “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları, On Sekizinci Millî Eğitim Şûrası Kararları ve 2018-Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı” esas alınarak oluşturulan Değerler Listesi’nden hareketle 9, 10, 11 ve 12. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan tiyatro metinleri, değerler eğitimi açısından incelenmiştir. Çalışmanın amacı; Değerler Listesi’nde yer alan değerlere incelenen tiyatro metinlerinde ne şekilde ve ne sıklıkta yer verildiğini ortaya koymaktır. Çalışmada, betimsel araştırma yöntemlerinden genel tarama modeli kullanılmıştır. İncelenmesi yapılan “Ocak (9), Buzlar Çözülmeden, Fatih, Hastalık Hastası, Karagöz Çevre Canavarı, Ocak (10), Orta Oyunu-Çeşme, Kibarlık Budalası, IV. Murat, Münevver’in Hasbihali, Bir Adam Yaratmak, Jan Dark, Fehim Paşa Konağı, Hürrem Sultan, Keşanlı Ali Destanı” adlı 15 tiyatro metninde, toplam 396 tane değer ifadesi tespit edilmiştir. Metinlerde saygı ve hoşgörü değeri (27) en fazla tespit edilen değerdir. Sayıca aralarında eşitlik bulunan misafirperverlik (2), özür dileme (2) ve sabırlı olma (2) değerleri ise

* Bu makale yüksek lisans tez çalışmasından elde edilmiştir.

en az tespit edilen değerlerdir. Yapılan inceleme sonucunda her metinde tüm değerlerle ait veri bulunmasa da Değerler Listesi'nde yer alan 44 değeri az da olsa örneklendiren ifadelerin tespit edilmesi Türk Dili ve Edebiyatı dersi açısından yeterli sayılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Değer, değerler eğitimi, Türk edebiyatı, tiyatro

Abstract

In this study, drama texts, in the 9th, 10th, 11th and 12th class Turkish Language and Literature books, are examined in terms of values education. This is done based on "The List of Values" which was formed by the directives of "The General Purposes of Turkish National Education, The Final Statement of Eighteenth National Education Council and 2018-Secondary Education Turkish Language and Literature". The purpose of to this work is to lay out whether the values that listed in "The List of Values" are mentioned, if so how and to what extend they exist, in these examined texts. In this study, general survey model is used as descriptive research method. 396 value-definitions were enumerated in the studied texts of 15 drama: "Ocak (9), Buzlar Çözülmeden, Fatih, Hastalık Hastası, Karagöz Çevre Canavarı, Ocak (10), Orta Oyunu-Çeşme, Kibarlık Budalası, IV. Murat, Münevver'in Hasbıhali, Bir Adam Yaratmak, Jan Dark, Fehim Paşa Konağı, Hürrem Sultan, Keşanlı Ali Destanı". Respect and tolerance are the values referred most as. 27 times. Asking for excuse and hospitality hava equal Number of references as 2, including patience as the least mentioned values. The outcome of this study shows that each drama text states the values, specified by "The List of Values", with small number of examples and is considered sufficient for the Turkish Language and Literature Class.

Keywords: Value, values education, Turkish literature, drama

Giriş

Teknolojik gelişmelere paralel olarak hızla değişen dünya düzeninde, akıllı telefonların kontrolsüz kullanımı, yeni iletişim ortamı olarak adlandırılan sosyal medyaya olan ilginin her geçen gün daha da artması insan ilişkilerini zayıflatarak toplumsal yapıyı zedelemektedir. Özellikle gençlerin çoğu, zamanlarının büyük bir bölümünü bilinçsizce internet ortamlarında geçirmektedir. Bu durum etrafındaki kişilere ve olaylara karşı duyarsız, milli ve manevi değerlerden yoksun "yeni bir nesil" ortaya çıkarmakta; toplum hayatını düzenleyen "sevgi, saygı, vatanseverlik, iyilik ve yardımlaşma" vb. gibi pek çok değer yavaş yavaş yitirilmesine neden olmaktadır. Bu bakımdan değerlerin yaşatılması, korunması ve gelecek nesillere aktarılması hususunda eğitim kurumlarına önemli görev ve sorumluluklar düşmektedir.

Fidan'a göre en genel anlamıyla eğitim, insanları belli amaçlara göre yetiştirme sürecidir ve bu süreçten geçen insanın kişiliğinin farklılaşır. Bu farklılaşma eğitim sürecinde kazanılan bilgi, beceri, tutum ve değerler yoluyla gerçekleşir (Fidan, 1998). Günümüzde yapılması gereken işlerin başında her bir ferdimize dil bilinci ile değerlerimizin aktarımını ve devamlılığını sağlamak gelmelidir. Örgün eğitim kurumlarının Türk çocuklarının millî, ahlaki, manevi ve kültürel değerlerini tanıyan, bilen ve benimseyen fertler olarak yetişmesinde; değerlerimizin aktarımında, korunmasında ve yayılmasında önemli bir görevi vardır (Şen, 2008). Akbaş'a göre değerler, toplumu oluşturan bireyler nelerin önemli olduğunu, nelerin tercih edilmesi

gerektiğini ve kısaca nasıl yaşanılması gerektiğini gösterir. Eğitim kurumlarının genel hedefleri incelendiğinde birçoğu vatansever olma, temiz olma, sağlığına dikkat etme, düzenli olma, adil olma, yaratıcı olma, girişimci olma gibi birçok değer içerir ve eğitim kurumları öğrencilere nelerin önemli olduğunu göstererek nasıl yaşanılması gerektiği konusunda rehberlik eder (Akbaş, 2008).

Ülkemizde eğitim-öğretim faaliyetlerinin yönetilmesi ve yönlendirilmesi devlet adına Millî Eğitim Bakanlığı tarafından gerçekleştirilmektedir. Türk Millî Eğitim faaliyetleri, hâlen yürürlükte olan 1739 sayılı Temel Kanun'a uygun olarak yürütülmektedir. Millî Eğitim Temel Kanunun genel amaçları incelendiğinde değerler eğitiminin üzerinde önemle durulduğu görülmektedir (MEB, 1973).

“Millî Eğitim Sisteminin Genel Amaçları;

1. Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesi bulunan Atatürk milliyetçiliğine bağlı, Türk milletinin millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2. Türk Millî Eğitiminin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini; beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli, sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere; hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip; insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler yetiştirmek;

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri ve davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayat hazırlamak ve onların kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır.”

Değer yargılarının gün geçtikçe zayıflaması hemen her milleti tedirgin etmiş, değerlerin korunması ve kazanılmasına yönelik ciddi adımlar atılmıştır. Ülkemizde de bu konu ile ilgili olarak Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından düzenlenen On Sekizinci Millî Eğitim Şûrası'nda; “Spor, Sanat, Beceri ve Değerler Eğitimi” başlığı adı altında, değerler eğitime yönelik önemli kararlar alınmıştır. On Sekizinci Millî Eğitim Şûra'sında alınan kararlarda değerler eğitime yer veren maddeler şunlardır (TTKB, 2010);

- “Millî Eğitim Bakanlığı tarafından, çocuklarımızın ve gençlerimizin sahip olduğu değerleri belirlemeye yönelik ülke çapında alan araştırması yapılmalı ve bu araştırma 4 yılda bir güncellenmelidir.
- Öğretim programlarında, değerler eğitiminde değer aktarımı yerine ulusal ve evrensel değerler birlikte düşünülerek farkındalık kazandıracak yaklaşımlara öncelik verilmelidir.

- Değerin bir tercih olduğu ve toplumların benzer tercihlere sahip kişilerden oluştuğu vurgulanarak öğretmenlere değer eğitimi bilinci kazandırılmalıdır.
- Öğretmen yetiştiren tüm programlara değerler eğitime yönelik bir ders konulmalı ve sistemdeki öğretmenlerin hizmet içi eğitim programlarında değerler eğitime yer verilmelidir.
- Ortak değerlerin vurgulanması ve değer farklılıklarının zenginlik olduğu bilincinin kazandırılması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
- Değerler eğitime, okul öncesinden başlayarak yaygın eğitim dâhil olmak üzere eğitim-öğretimin her kademesinde, tüm dersler ve okul kültürü içerisinde yer verilmeli ve bu konuda öğretmen, yönetici, öğrenci, aile ve çevre ile iş birliğine gidilmeli, farkındalık oluşturulması için kitle iletişim araçlarından faydalanılması amacıyla gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.
- Ödüllendirme kriterlerinde, değerler eğitimi açısından örnek davranışlar sergileyen öğrencilere yönelik düzenlemeler yapılmalıdır.
- Medya ve değerler eğitimi ilişkisi konusunda farkındalık kazandırmaya yönelik araştırma ve eğitim çalışmalarına önem verilmeli; bu konuda gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
- Öğrencilerin akademik başarıları yanında değerlerin oluşumunda önemli yeri olan duygusal, sosyal ve ruhsal zekâ gelişimlerine yönelik de yatırım yapılmalıdır.
- Değerler eğitimi konusunda önemli işlev gören “din kültürü ve ahlak bilgisi” dersi çoğulcu bir anlayışla tüm öğretim kurumlarında daha etkin olarak okutulmalıdır.
- İlköğretim ve ortaöğretim ders kitapları, Türkçemizi doğru kullanmaya katkı sağlayıcı olmalı; fen ve teknoloji, matematik vb. derslerde kullanılan terimler Türk Dil Kurumu ile iş birliği yapılarak yeniden düzenlenmelidir.
- Tüm ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında 26 Eylül tarihi “Türk Dili Bayramı” olarak kutlanmalı ve bu alanda yetişmiş Türk dili uzmanlarının katılacağı etkinlikler düzenlenmelidir.
- Anayasa’nın 24. maddesinin “Din kültürü ve ahlak eğitimi-öğretimi devletin gözetimi ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitimi öğretimi ancak kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcilerinin talebine bağlıdır.” hükmü gereğince isteyen anne ve babaların çocuklarının ahlaki ve manevi değerlerini geliştirmelerine yardımcı olmak amacıyla seçmeli din eğitimi verilebilmesi için düzenlemeler yapılmalıdır.”

Bilindiği üzere 652 sayılı Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 28. maddesinin 6. fıkrasının (a) bendi hükmü gereğince haftalık ders saat sayısı 2 (iki) olan “Dil ve Anlatım” dersi ile haftalık ders saat sayısı 3 (üç) olan “Türk Edebiyatı” dersi birleştirilerek “Türk Dili ve Edebiyatı” adını almış ve haftalık ders saat sayısı 5 (beş) olmuştur. 19/01/2018’de en son şekli verilip yayımlanan “2018-Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı” 2018-2019 eğitim ve öğretim yılından itibaren tüm sınıf düzeylerinde uygulanmaya başlanmıştır.

“2018-Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı” genel olarak değerlerin aktarımıyla bağlantılı ve iç içe olacak şekilde düzenlenmiş olup programın “Değerlerimiz” bölümünde; “adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik” on kök değer olarak belirlenmiştir. Eğitim sistemimizin temel amacının değerlerimiz ve yetkinliklerle bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip bireyler yetiştirmek olduğu vurgulanmıştır. 2018-Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı’nda “Değerlerimiz” bölümünde değerlerin önemini vurgulayan ifadeler şu şekildedir (MEB, 2018, s.5);

“Değerlerimiz öğretim programlarının perspektifini oluşturan ilkeler toplamıdır. Kökleri geleneklerimiz ve dünümüz içinde, gövdesi ve dalları bu köklerden beslenerek bugünüme ve yarınlarımıza uzanmaktadır. Temel insani özelliklerimizi oluşturan değerlerimiz, hayatımızın rutin akışında ve karşılaştığımız sorunlarla başa çıkmada eyleme geçmemizi sağlayan kudretin ve gücün kaynağıdır. Bir toplumun geleceğinin, değerlerini benimsemiş ve bu değerleri sahip olduğu yetkinliklerle ete kemiğe büründüren insanlarına bağlı olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Bundan dolayı eğitim sistemimiz her bir üyesine uygun ahlaki kararlar alma ve bunları davranışlarında sergileme yeterliliğini kazandırma amacıyla hareket eder. Eğitim sistemi sadece akademik açıdan başarılı, belirlenmiş bazı bilgi, beceri ve davranışları kazandıran bir yapı değildir. Temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmek asli görevidir; yeni neslin değerlerini, alışkanlıklarını ve davranışlarını etkileyebilmelidir”

Görüldüğü üzere edebiyat eğitimi ile bireylerin yalnızca akademik birtakım bilgi ve beceriler kazanmaları değil; millî, manevi ve kültürel değerlerini koruyan bireyler olarak yetişmeleri de amaçlanmaktadır. Bu düşünceden hareketle Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan tiyatro metinlerindeki değerlere yönelik daha önce herhangi bir araştırma yapılmamış olmasından bu konu üzerinde durulmaya karar verilmiştir. Bu bağlamda “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları, On Sekizinci Millî Eğitim Şûrası Kararları ve 2018-Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı” esas alınarak oluşturulan “Değerler Listesi”nden hareketle 9, 10, 11 ve 12. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan tiyatro metinleri, değerler eğitimi açısından incelenmiştir.

Edebî Türlerden Tiyatro ve Değer Aktarımı

Çetışli edebiyatı “dille yapılan güzel sanat dalı” şeklinde tanımlar (Çetışli, 2006, s. 76). Edebiyatın faydacılık yönüne dikkat çeken ve edebiyatı; insanlığı güzel ve faydalı olana yönlendiren, bireylerin hayal dünyasını zenginleştirerek estetik zevk ve anlayışlarının gelişmesine katkıda bulunan eğitici bir sanat olarak tanımlayan Safa ise, edebiyatın gayesinin doğrudan doğruya güzel ve dolayısıyla faydalı olmak olduğunu vurgular (Safa, 1970). Edebiyatın temel işlevlerinden biri de eğitme, insan kişiliğini değiştirme ve geliştirmektir. Bu işlevine duyguları geliştirme, duyarlılık kazandırma duygu ve düşünce arasında sağlıklı bir denge kurma da denebilir. Çünkü insanoğlunun sevmeyi, acımayı, güzellikler karşısında heyecanlanmayı öğrenmesinde edebiyat önemli bir görev üstlenir. Kişiyi, sıgıltıdan, bencillikten ve onun doğurduğu yalnızlıktan kurtarır (Kavcar, 1999). 2018-Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi

Öğretim Programı'nın özel amaçları bölümünde bireylerin edebiyatın doğasını, işlevini, toplum için önemini kavramaları; edebî metinler aracılığıyla Türkçenin inceliklerini, Türk edebiyatının tarih içerisinde gösterdiği değişim ve gelişimi tanımları; Türk edebiyatına ait eserler aracılığıyla millî, manevi, ahlaki, kültürel ve evrensel değerleri anlamaları; dinleme, okuma, yazma ve konuşma stratejilerini doğru ve uygun şekilde kullanarak etkili iletişimciler olmaları; metinler aracılığıyla okuduğunu anlama ve eleştirel okuma becerilerini geliştirmeleri, okuma alışkanlığı kazanmaları; çeşitli kaynaklardan elde ettikleri bilgileri, soruları cevaplamak, çözüm önerileri üretmek, bulgularını paylaşmak vb. amaçlar için analiz etmeleri ve değerlendirmeleri amaçlanmaktadır (MEB, 2018). Kavcar'a göre de edebiyat eğitiminin temel işlevi insan kişiliğini değiştirmek ve geliştirmektir. Bu işlevine duyguları geliştirme, duyarlılık kazandırma duygu ve düşünce arasında sağlıklı bir denge kurma da denebilir. Çünkü insanoğlunun sevmeyi, acımayı, güzellikler karşısında heyecanlanmayı öğrenmesinde edebiyat önemli bir görev üstlenir. Kişiyi, sığıltan, bencillikten ve onun doğurduğu yalnızlıktan kurtarır (Kavcar, 1999).

Son yıllarda edebî türlerden tiyatro metinlerinin eğitici işlevi üzerinde durulmakta, "Tiyatro hayatın aynasıdır." sözünden hareketle tiyatronun değer aktarımındaki güçlü etkisine sıklıkla vurgu yapılmaktadır. Esasen edebiyatımızda tiyatronun eğitici işlevine dair görüş ve düşüncelerin temeli ilk kez Tanzimat Dönemi'nde atılmıştır. Bu dönemin önemli tiyatro yazarı Namık Kemal, tiyatroyu "eğlencelerin en faydalısı" olarak tanımlar ve eserlerini halkı eğitmek için yazdığını söyler. Kuyumcu'ya göre tiyatro, tüm sanat dallarını içinde barındırır. Başta resim, müzik, olmak üzere, pek çok alanda öğrencinin kendisini ifade etmesine olanak sağlar. Farklı alanlarda sorumluluk alan öğrenci hem grubu oluşturan hem de yönlendireni olarak gerçek anlamda demokratik bir çalışma ortamının parçası olur. Bu demokratik paylaşım ortamına fırsat vermesiyle tiyatro önemli bir eğitim aracı olma görevini üstlenir. Tiyatro, herhangi bir didaktizme kaçmadan, gençlerimize bu dünyayı ve insanları bütün karmaşasıyla sorunları ve çözümleriyle gösterme, bir çeşit "dünyayı okuma" fırsatı verir. Dünyayı okuyabilme yetisi kazandırır. Kendilerine bakma, kendi kendilerini yargılamalarına ve değerlendirmelerine yardım eder (Kuyumcu, 2010).

2018-Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı'nda ders kitaplarında yer verilecek metinlerin taşınması gereken temel kazanımlar şu şekilde sıralanmıştır: "Metinde millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirler; metinde, metnin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurlara ve/veya metnin dönemin gerçekliğiyle ilişkisine değinilir; bazı metinlerde ise içeriğin/göstergelerin genel anlamda doğal, toplumsal veya bireysel gerçeklikle ilişkisi incelenir; bu hususlar değerler eğitimi çerçevesinde ele alınır" (MEB, 2018, s. 22) Bu bakımdan Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer verilecek olan tiyatro metinlerinin okuma, yazma gibi temel becerilerin geliştirilmesine olanak sağlayacak; duygu ve düşüncelerin sosyal, tarihi, ve kültürel öğelerle ilişkilendirilmesine yardımcı olabilecek ve millî, manevi, evrensel değerlerin kazanılmasına katkı sağlayacak metinlerden seçilmesi önem arz etmektedir.

Yöntem

Bu bölümde; araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, veri toplama araçları, verilerin nasıl toplandığı ve nasıl analiz edildiği üzerinde durulmuştur. Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı kitaplarında yer alan tiyatro metinlerinin değerler eğitimi açısından incelendiği bu çalışmada, betimsel araştırma yöntemlerinden genel tarama modeli kullanılmıştır.

Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Çalışmanın evrenini; 2018-Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı esas alınarak hazırlanan ve 2019-2020 eğitimi-öğretim yılında okutulan Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı ders kitapları oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini; 9, 10, 11 ve 12. sınıf Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan tiyatro metinlerinin tamamı oluşturmaktadır.

Verilerin Toplanması

Bu çalışmada, veri toplama tekniklerinden doküman incelemesi yapılmıştır. Çalışmanın dokümanını, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 28.05.2018 tarihli ve 78 sayılı kurul kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş ve 2019-2020 eğitim-öğretim yılında okutulan 9, 10, 11 ve 12. sınıf Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan tiyatro metinleri oluşturmaktadır.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada, verilerin analizinde nitel araştırma yöntemlerinden içerik çözümlemesi kullanılmıştır. İlk olarak “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları, On Sekizinci Millî Eğitim Şûrası Kararları ve 2018-Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı” esas alınarak oluşturulan “Değerler Listesi’nden hareketle; 9, 10, 11 ve 12. sınıf Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan toplam 15 tiyatro metni okunarak içerik çözümlemesi yöntemi ile metinlerdeki değerler tespit edilmiştir. Daha sonra değerlerle ilgili iletilere hangi amaçla ve ne sıklıkla yer verildiği konusunda yorumlar yapılmış, ulaşılan sonuçlar tablolastırılmıştır.

Bulgular ve Yorumlar

Bu bölümünde; 2019-2020 eğitim-öğretim yılında okutulan 9, 10, 11 ve 12. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan “Ocak (O-9), Buzlar Çözülmeden (BÇ), Fatih (F), Hastalık Hastası (HH), Karagöz Çevre Canavarı (KÇC), Ocak (O-10), Orta Oyunu Çeşme (OOÇ), Kibarlık Budalası (KB), IV. Murat (IV. M), Münevver’in Hasbihali (MH), Bir Adam Yaratmak (BAY), Jan Dark (JD), Fehim Paşa Konağı (FPK), Hürrem Sultan (HS), Keşanlı Ali Destanı (KAD)” adlı 15 tiyatro metninin Değerler Listesi’nden hareketle incelenmesi sonucunda elde edilen bulgulardan seçilen örneklere yer verilmiştir.

Tablo 1. Değerler Listesi

1. Adalet
2. Aile Birliği
3. Alçakgönüllülük (Tevazu)
4. Azimli ve Kararlı Olma
5. Barışçıl Olma
6. Başarılı Olma
7. Bencil Olmama
8. Bilgiye Önem Verme
9. Cesaret ve Öz Güven
10. Çalışkanlık ve Gayretli Olma
11. Çevre Bilincine Sahip Olma
12. Çözüm Üretme-Problem Çözme
13. Dinî Değerler
14. Dostluk
15. Duyarlı Olma
16. Dürüstlük ve Doğruluk
17. Eşitlik
18. Fedakârlık
19. Hâl Hatır Sorma
20. Hediyeleşme
21. İyilik-Yardımlaşma
22. İyimserlik
23. Kaba Olmama
24. Kibirli Olmama
25. Liderlik
26. Liyakat
27. Merhametli Olma
28. Millî ve Manevi Değerler
29. Misafirperverlik
30. Nasihat
31. Nezaket (Kibarlık)
32. Özür Dileme
33. Sabırlı Olma
34. Saygı ve Hoşgörü
35. Selamlaşma

36. Sevgi

37. Sorumluluk

38. Şeref Sahibi Olma (Haysiyet)

39. Takdir ve Tebrik Etme

40. Tedbirli ve Planlı Olma

41. Teşekkür Etme

42. Utanma (Mahcubiyet)

43. Vefa ve Sadakat

44. Vicdanlı Olma

Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları, On Sekizinci Millî Eğitim Şûrası Kararları ve 2018-Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı" esas alınarak oluşturulmuştur.

Adalet

Hökelekli'ye göre "adalet" bir şeyi yerli yerine koymak, her hakkı hak sahibine vermektir. Hüküm ve davranışlarında tarafsız ve ilkeli olup eşitliği gözetmektir. Menfaat, yakınlık, düşmanlık, önyargı vb. gibi nedenlerin etkisinden uzak, doğru ve dürüstçe iş yapmadır (Hökelekli, 2008).

"Hürrem Sultan" adlı metinde, Şehzade Mustafa'nın haksız yere öldürülmesini şair Yahya her fırsatta dile getirmiştir. Bunun üzerine Rüstem, Yahya'yı yakalatır ve Kanuni'nin huzuruna çıkartır. Yahya'nın sözlerini haklı bulan Kanuni Sultan Süleyman, serbest bırakılmasını emreder. Kanuni'nin bu kararı adalet değerine uygundur.

"Rüstem: Efendimiz, pek büyük saygısızlık eder, pek büyük küfür de bulunur. Kanuni (Acı bir sesle): Öyledir Şair taifesi hep öyledir. Küçük kelimelerden hoşlanmazlar... (Batıcı bir eğlenceyle) Tahtımın etrafında senin gibi uyanık, senin gibi müdebbir vezirler ne kadar lazımsa, tabamla benim aramda da böyle sözünü sakınmaz uyanık kafalı insanlara ihtiyacım vardır. Bırakalım bu adamlar yazsınlar... Onlar yazsınlar, sonra biz onların yazdıklarını alıp okuyalım... Bakalım yaptıklarımız dışarıdan iyi mi görünür, kötü mü? (...) Serbest bırakın onu. (Yahya'yı serbest bırakırlar.) Ötekileri de..." (HS, s. 208)

Aile birliği

"Aile" kavramı sözlükte, "evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik, aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü" şeklinde tanımlanmıştır (TDK, s. 45).

Aile, "iyi günde, kötü günde" zorluklara birlikte göğüs germek demektir. 9 ve 10. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan "Ocak" adlı tiyatro metninin farklı bölümlerinde aile birliği değerinin önemine vurgu yapan şu ifadeler tespit edilmiştir:

9 ve 10. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan “Ocak” adlı tiyatro metninin farklı bölümlerinde aile birliği değerinin önemine vurgu yapan şu ifadeler tespit edilmiştir:

“Bir otomobil tamircisi olan Tarık ve karısı Safiye’nin amacı, tüm sorunlara rağmen aileyi bir arada tutmaktır.” (9-O, s. 178)

“Safiye ise Ocak’ın dağılmaması, ailenin bir arada kalabilmesi için çatışmaları gidermeye, ilişkileri yumuşatmaya çalışır.” (9-O, s. 179)

“Sofraya bir tabak daha konacak, Sevdâ yeniden ailenin üyesi olacaktır. Evin kızının kolları sıvayıp o günün akşam yemeğini yapmak üzere mutfığa geçmesiyle yaşanan olumsuzluk tatlıya bağlanmış, aile yeniden toparlanmış olur.” (10-O, s. 231)

Alçakgönüllülük (Tevazu)

“Tevazu” ile eş anlamda kullanılan “alçakgönüllülük” kavramını Tangney, “bir kişinin kendisi ile ilgili mütevazı görüşlere ve övünmekten uzak bir kişiliğe sahip olması” şeklinde tanımlanmaktadır (Tangney, 2000, s. 71).

Kendini üstün görmemek olarak da tanımlayabileceğimiz tevazu, kişiyi yücelten bir erdemdir. Alçakgönüllü insanlar, makam ve mevkileri ne olursa olsun büyüklenmez. Fatih” adlı metinde hocası Akşemsettin, Sultan Mehmet’e alçakgönüllü olmasını nasihat eder.

“Akşemsettin: Düşmanla boğazlaşmak için karşılaşırken bir şey var öncelikle hatırlanması gereken: Sana kendini alt etmeyi de öğretememişse boşa gitmiş sayılır düşmanına üstün gelmen. Ruhu derinleştirip genişletmelidir zafer. Umutları en uzağa iletmelidir zafer. Yalnız kazananları değil, kaybedenleri de içerden aydınlatarak yüceltmelidir zafer.” (F, s. 166)

Fatih Sultan Mehmet de “Ne alçalırım ne de alçaltırım ben.” diyerek zaferi kazansa bile düşmanlarına karşı alçakgönüllü davranacağını belirtmiştir.

“Mehmet: Ben Bizans’ı düşüreceğim ama hasmım da nasibini almalı zaferimden. Her kim imparatorla karşılaşırsa kıyasıya vuruşsun onunla ama kimse tutsak almasın onu, kimse tutsaklığı tattırmasın hasmıma. Ne alçalırım ne de alçaltırım ben.” (F, s. 166)

“Hürrem Sultan” oyununda aralarındaki yakın dostluğa rağmen şair Yahya, makamından dolayı saygı göstermek için Şehzade Mustafa’nın elini öpmek ister. Bu istek karşısında Şehzade’nin elini çekmesi tevazu değerine uygun düşmektedir.

“Yahya, eğilip şehzadenin elini öpmek ister, şehzade çeker. Mustafa (Elini çekerken): Estağfurullah. Aramızda teşrifat gerekirse, üstadın elinden çorabı öpmek gerekir. Teşrifat istemezsen (Yahya’yı bağrına basarak) seni dostum olarak kucaklarım.” (HS, s. 205)

Azimli ve kararlı olma

“Azimli” sözcüğü, “azmi olan, kararında, tutumunda direnen, kararlı” şeklinde ifade edilmiştir (TDK, s. 168). Kararlı olmayı da içine alan azimli olma, şartlar nasıl olursa olsun imkan dahilinde mücadeleyi elden bırakmamanın önemini gösteren önemli bir değerdir.

Tarihe yön veren başarılı insanların hayat hikâyelerine bakıldığında bunun arkasında azim ve kararlılık olduğu söylenebilir. “Fatih” adlı oyunda Sultan Mehmet, İstanbul’u almakta kararlı olduğunu şu sözlerle dile getirmiştir:

“Mehmet: Doğuya doğru sefere çıksam Bizans’ı arkamda duyarım; batıya yönelmeye kalsam yine arkamdadır Bizans. Bu sürekli pusuya son verip gelişme yolunu açmalıyız.” (F, s. 163)

“Jan Dark” metninde 15. yüzyılda sıradan, inançlı bir köylü kızı olan Jan, kendisine Tanrı tarafından Fransa’yı kurtarması için birtakım sesler ve hayaller iletildiğine inanmaktadır. Duyduğu bu sesleri ve gördüğü hayalleri bir emir kabul eden Jan, Fransa’yı kurtarmak ve krala taç giydirmek için köyünü terk eder. Bu konudaki azim ve kararlılığı metinde şu şekilde ifade edilmiştir:

“Azmi ve kararlılığı ile veliahtı kendisine at, zırh ve asker vermesi için ikna eder, işgal altındaki Orleans’ı (Orlans) İngilizlerden kurtarmaya çalışır.” (JD, s. 203)

Barışçıl olma

“Barış” kavramı, “barışma işi; savaşın bittiğinin bir antlaşmayla belirtilmesinden sonraki durum, sulh, hazar; böyle bir antlaşmadan sonra insanlık tarihindeki süreç; uyum, karşılıklı anlayış ve hoşgörü ile oluşturulan ortam” gibi farklı şekillerde açıklanmaktadır (TDK, s. 205).

“Fehim Paşa Konağı” adlı oyunun sonunda Yusuf’un söylediği sözler barışçıl olma değerine uygun düşmektedir.

“Yusuf: Sıkıldım ben bu kabadayılık oyunundan. Hiç kimse sevda şarkısı söylemiyor. Ela gözden, güzel yüzden, çiçekten, böcekten söz eden yok. Yalnız çılgık atıyoruz. As, kes, vur, kır, döv, yak, yık, saldır, öldür! Ee bu böyle giderse, mutluluğu uğrunda silaha sarıldığımız halktan geride tek canlı kalmayacak.” (FPK, s. 201)

Başarılı olma

“Başarı” kavramı Türkçe sözlükte “başarma işi, bir işte elde edilen sonuç, muvaffakiyet” şeklinde açıklanmıştır (TDK, s. 214).

“Hürrem Sultan” adlı metninde Kanuni Sultan Süleyman’ın Macaristan seferinden zaferle dönmesi başarı değerini duyumsatmaktadır.

“Kanuni Sultan Süleyman, Macaristan seferinden zaferle dönmüştür. Halk onu coşku ile karşılayıp zaferi kutlar.” (HS, s. 205)

“Jan Dark” metninde Jan, Fransa’yı kurtarmak ve krala taç giydirmek için köyünü terk eder. Bu konudaki azim ve kararlılığı ile hedefine ulaşır ve Chinon’a gidebilmek için istediği izni almayı başarır.

“Robert: Bu efendiyle üç arkadaşının himayesi altında Chinon’a gitmeni emrediyorum. (...) Kızı Chinon’a göndereceğim. Kendisini benim yolladığımı söyleyebilir. Ötesine karışmam. Benden bu kadar. (...)”

Jan (başarısına çulğınca sevinerek): Haydi gel, Küçük Pol. (Dışarı fırlar.)” (JD, s. 235)

Bencil olmama

“Bencil” kelimesi sözlükte, “yalnız kendini düşünen, kendi çıkarlarını herkesinkinden üstün tutan, hodbin, hodkâm, egoist” gibi farklı kavramlarla açıklanmıştır (TDK, s. 242). “Hastalık Hastası” adlı oyunda Argan, kızı Angeique’yi kendi menfaati için bir doktorla evlendirmek istemektedir. Bu durum “bencillik” olarak değerlendirilmiştir.

“Hastalık Hastası Argan, tedavisini daha ucuza getirebilmek için, mesleğinde çok başarılı olduğunu zannettiği genç bir doktorla kızını evlendirmek ister.” (HH, s. 183)

Bilgiye önem verme

“Bilgi” kelimesi sözlükte, “insan aklının erebileceği olgu, gerçek ve ilkelerin bütünü, bili, malumat; öğrenme, araştırma veya gözlem yoluyla elde edilen gerçek, malumat, vukuf; insan zekâsının çalışması sonucu ortaya çıkan düşünce ürünü, malumat, vukuf; genel olarak ve ilk sezi durumunda zihninin kavradığı temel düşünceler; bilim, kurallardan yararlanarak kişinin veriye yönelttiği anlam” şeklinde açıklanmıştır (TDK, s. 267).

Bilgiye önem verme değerinin yer aldığı tek metin “Kibarlık Budalası”dır. Mösyö Jourdain, kibar olmayı biraz abartsa da bilgili olmayı önemseyen ve yeni bilgiler öğrenmek için çabalayan bir tiptir. Oyunda bilgiye önem verme değerinin vurgulandığı bölüm şu şekildedir:

“Zengin bir adam olan Mösyö Jourdain, kibarlığı öğrenip soylular sınıfına girebilmek için müzik, dans ve kılıç dersleri almaktadır.” (KB, s.234)

Cesaret ve özgüven

“Cesaret” sözcüğü, “güç veya tehlikeli bir işe girerken kişinin kendinde bulduğu güven; yüreklilik, yiğitlik, yürek ve göz pekliliği; cüret, atılganlık” gibi farklı şekillerde tanımlanmaktadır (TDK, s. 361). “Öz güven” ise “insanın kendine güvenme duygusu” olarak ifade edilmiştir (TDK, s. 1557).

“Hürrem Sultan” oyununda, Şehzade Mustafa’nın babası Kanuni Sultan Süleyman ile görüşmeye gitmesi cesaret ve öz güven olarak değerlendirilmiştir.

“Yahya: Gideceksiniz demek?”

Mustafa (Bir sır verir gibi.): Biz onunla birbirimize benzeriz Yahya. Benim ıstırabını gör, onunkini düşün. (Kararla) Gitmeliyim Yahya, gitmeliyim... Onunla yüz yüze gelmeli, konuşmalıyım. Gerekirse bu başı bu yolda vermeliyim.” (HS, s. 207)

Çalışkanlık ve gayretli olma

“Çalışkanlık” emek ve özveriye dayanarak bir şeyi ortaya çıkarmak için gayret gösterme şeklinde ifade edilebilir. İnsan yaradılışı gereği hep bir şeylerle meşgul olma çabası içerisinde olmuştur. Başarılı insanların çalışkanlıkları ve üstün gayretleri neticesinde, hak ettikleri yerlere gelmiş oldukları bilinen bir gerçektir. Bu açıdan her

ne olursa olsun gayretli olmaya ve çalışmaya devam edilmelidir. Her türlü zorluğa rağmen çaba ve gayret gösterildiği takdirde hiçbir emek zayi olmayacaktır.

“Ocak” adlı oyunda, çalışkanlık ve gayretli olma değerinin vurgulandığı bölümler ise şu şekildedir:

“Nihat’ın çalışmayarak gününü gün etmesini, Özcan’ın ders çalışmaması, Sevdâ’nın evlilik hayalleri kurarak sinema makinisti bir çocukla gezmesi Fazıl sinirlendiren, hırçınlaştıran olaylardır.” (O-9, s. 179)

“Evin küçük oğlu Özcan yaşadığı evde kendini bir sığıntı gibi hissedene; işten, çalışmaktan kaçan buluş çağında bir delikanlıdır.” (O-10, s. 228)

“Bu arada Nihat da babası ile birlikte çalışmaya başlar ancak yine de ucu ucuna geçinebilmektedirler.” (O-9, s. 181)

Çevre bilincine sahip olma

Bilinçsizce çevreye zarar verilmesi, dünyanın sonunu getirebilecek sorunların her geçen gün artmasına neden olmakta; ekolojik dengenin bozulmasıyla kuraklık, aşırı sıcaklık, sel, kuru ve şiddetli rüzgârlar gibi istenmeyen olumsuz durumlar yaşanmaktadır. Yapılan incelemede çevre bilincine sahip olma değeri yalnızca 10. sınıf ders kitabında, çevremizi temiz tutmanın öneminin anlatıldığı “Karagöz Çevre Canavarı” adlı metinde tespit edilmiştir.

Oyunun ilk perdesi çevre bilincini vurgulayan şu sözlerle açılır: “Daha güzel bir dünyada yaşasın diye çocuklar, Dünyaya güzel, çirkin örnekler taşır perdemiz. Dileğimiz hep parlasın, solmasın güneşiniz, Güneşe sahip çıkmanızı önerir bu ibret perdemiz.” (KÇC, s. 210)

“Karagöz’ün Karısı: Aman bırakma bu çevre düşmanı insan müsveddesini. Ben gidip önüne gelen herkese söyleyeyim. (Çıkar gider.)” (KÇC, s. 216)

“Karagöz Çevre Canavarı” adlı metnin sonunda, doğayı korumanın ve çevreyi temiz tutmanın önemi vurgulayan şu sözlere yer verilmiştir:

Bu bir rüya da kâbus da olsa ben dersimi aldım. Bir gün bu güzel doğamız bir canavara dönüşüp bu anlattıklarımızdan daha büyük cezalar verir bize. Yere attığımız her çöp, kestiğimiz ama yerine yenisini dikmediğimiz her ağaç, zevkine veya ihtiyaçtan bile olsa kirlettiğimiz her deniz, her ırmak, her nehir, havaya salıverdiğimiz her türlü kirli atık, doğaya sorumsuzca bıraktığımız her kimyasal madde bizi çevre canavarı ile ortak yapıyor. Ya doğayı koruyup ona zarar vermeyenler bunu fark ederse, benim rüyamdaki sonu hepimiz yaşarız o zaman. Öyleyse bugünden tezi yok, bizler birer doğa koruyucusu olup zarar verenleri tespit etmeye, onları uyarmaya başlayalım. Her ne kadar sürçülisan ettiysek affola, doğamız her daim temiz ola! (KÇC, s. 216)

Çözüm üretme-Problem çözme

“Sorun, mesele” anlamlarına gelen problem, hayatın bir parçasıdır. Herhangi bir sorun karşısında çözüm odaklı düşünüp doğru kararlar verebilmek, problem çözme becerisinin kazanılmış olmasını gerektirir. İncelenen metinlerden “Fatih” adlı oyunda Sultan Mehmet, gemileri karadan yürüterek fetih öncesi önemli bir problemi çözmüştür.

“Hastalık Hastası” adlı oyunda problem çözme değeri üzerinde durulmuştur. Birtakım yanlışlıkların farkında olan hizmetçi Toinette, problemlere çözüm üreten kişi olarak ön plana çıkar.

“Hizmetçi Toinette ise her şeyin farkında olan tek kişidir. Dolayısıyla düğümü çözebilecek tek kişi de Toinette’dir.” (HH, s. 183)

“Toinette: Aman efendim, siz bunca servet sahibi olduğunuz halde, nasıl olur da kızınızı da bir doktora vermek istersiniz?” (HH, s. 184)

“Toinette: Aman Tanrı aşkına, birdenbire parlamayan! Anlamadan, dinlemeden azarlamaya başlıyorsun. Öfkemize kapılmadan, hep birlikte şu işin enini boyunu bir hesap etmek olmaz mı? Ha şöyle, soğukkanlılıkla konuşalım. Bir kez, siz ne amaçla böyle bir karar veriyorsunuz, lütfen söyler misiniz?” (HH, s. 184)

Dinî değerler

Din, insanları doğru, faydalı ve güzel olana yönlendiren manevi bir ihtiyaçtır. Akseki’ye göre din, akıl sahibi insanları kendi irade ve istekleri ile bizzat onlar için hayırlı olan şeylere sevk eden ilâhî bir emirdir (Akseki, 1957, s. 5). Ailede başlayan din eğitimi ömür boyu devam edecek bir süreci kapsamaktadır. Din eğitimi ile hedeflenen kulun Allah’a yaklaşmasıdır. Dinin emir ve yasaklarına uygun yaşamak kişiyi dünya hayatında huzura, ahirette ebedi saadete kavuşturacaktır. İncelenen metinlerde “şükretmek, dua ve ibadet etmek, kader, Allah’ın emir ve yasaklarına uygun davranmak, boş yere yemin etmemek” vb. gibi dinî değerler tespit edilmiştir.

“Fatih” metninde; Allah yolundan ayrılmama, dini emirlere uygun davranma, Allah’ın birliği, şükretme, dua ve ibadet değerleri vurgulanmıştır.

“Edirne Sarayı’nda Fatih’in kılıç kuşanma merasimi ile başlayan oyunda Akşemsettin, Fatih’e kılıç kuşatırken ülkesinin genişletilmesini, babası Murat’ın yolundan gitmesini, zaferden zafere koşmasını söyleyerek hiçbir zaman haktan ayrılmaması gerektiğini öğütler.” (F, s. 162)

“Karagöz Çevre Canavarı” adlı oyunda dua değeri tespit edilmiştir.

“Karagöz: Böyle bir iyilik yaparsan, ben de sana dua ederim.” (KÇC, s. 213)

Dostluk

“Dost” kavramı sözlükte, “sevilen, güvenilen, yakın arkadaş, gönüldaş, iyi anlaşılan kimse, düşman karşıtı” olarak tanımlanmıştır. Dostluk ise “dost olma durumu, dostça davranış” şeklinde ifade edilmiştir (TDK, s. 562).

“Münevver’in Hasbıhali” oyununda, Münevver’in dostluk değerine vurgu yaptığı bölüm şöyledir:

“Münevver: Şimdiye kadar bir dost gibi teklifsizce girip çıktığınız bu yalının kapısı bundan sonra ne size ne de ailenize açılacaktır.” (MH, s. 217)

“Hürrem Sultan” adlı oyunda, Şair Yahya ile Şehzade Mustafa arasında güçlü bir dostluk bulunmaktadır. Bu dostluğun vurgulandığı bölümlere aşağıda yer verilmiştir:

"Mustafa (Büyük bir sevinçle Yahya'ya doğru yürürken): Dostum Yahya. Üstadım, kardeşim benim." (HS, s. 205)

"Mustafa (Elini çekerken): Estağfurullah. Aramızda teşrifat gerekirse, üstadın elinden çorabı öpmek gerekir. Teşrifat istemezsen (Yahya'yı bağrına basarak) seni dostum olarak kucaklarım." (HS, s. 205)

Duyarlı olma

"Duyarlı olma" sözlükte, "duygunluk, duyarlık, hassaslık" anlamlarına gelmektedir (TDK, s. 580). "Yanlışlıkları dile getirmek, haksızlıklara göz yummamak, doğayı ve hayvanları korumak, kültürel mirasa sahip çıkmak" vb. gibi durumlar duyarlılık olarak değerlendirilebilir.

"Fehim Paşa Konağı" adlı oyunda, Paşa'nın kızını Yusuf'a vermemesi üzerine Aziz, Arif ve konak çalışanları duyarlılık göstererek dostları Yusuf'un tarafında olmuşlardır.

"Aziz ve Arif bütün mahalleye Fehim Paşa'yı kötülemeye başlar. Fehim Paşa'nın düşmanı Deli Suat Paşa, Yusuf'u desteklemeye başlar. Fehim Paşa Konağı'nın çalışanları iş bırakırlar." (FPK, s. 201)

Dürüstlük ve doğruluk

"Dürüst" kelimesi sözlükte, "sözünde ve davranışlarında doğruluktan ayrılmayan, doğru kimse" şeklinde tanımlanmıştır (TDK, s. 588). "Doğruluk" kavramı ile yakın anlamda kullanılan "dürüstlük" gerçeği olduğu gibi yansıtmama, saklamama ve özü sözü bir olma şeklinde ifade edilebilir.

"Buzlar Çözülmeden" adlı oyunda Kaymakam, dürüstlüğü ile ön plana çıkartılmıştır.

"Kaymakam: Bana bak, bunları istediğini yapayım diye söylüyorsan hiç ümitlenme. Benim kitabımda verdiğim emri geri almak yoktur." (BÇ, s. 171)

"Kaymakam: Zarar yok, sen bana yüzbaşı rütbesi verdin ben de seni çavuş yapıyorum. Hiç kimseye borçlu kalmak istemem. Mehmet Çavuş..." (BÇ, s. 172)

Eşitlik

"Eşitlik" sözlükte, "iki veya daha çok şeyin eşit olması durumu, denklik, müsavilik, müsavat, muadelet; kanunlar yönünden insanlar arasında ayrım bulunmaması, bedensel, ruhsal başlıkları ne olursa olsun, insanlar arasında toplumsal ve siyasi haklar yönünden ayrım bulunmaması durumu" şeklinde açıklanmıştır (TDK, s. 657).

"Fehim Paşa Konağı" adlı oyunda, Fehim Paşa ile kızı Mihriban kendilerini diğer insanlardan üstün görerek eşitlik değerine uygun düşmeyen ifadeler kullanmışlardır.

"Fehim Paşa: (...) Rezil herifler. Bre siz kim oluyorsunuz da benim... Yahu tıkanacağım... Kızımı istemeye yelteniyorsunuz? Sizi adam yerine koyduğum için mi? Soframı aç karnınızı

doğurduğum için mi? Topunuzu bir araya getirselers, sizden adam gibi bir adam çıkar mı sanıyorsunuz, görgüsüzler?" (FPK, s. 198)

Fedakârlık

"Özveri" ile aynı anlama gelen "fedakârlık" kavramı, "bir amaç uğruna veya gerçekleştirilmesi istenen herhangi bir şey için kendi çıkarlarından vazgeçme" şeklinde açıklanmıştır (TDK, s. 1559).

"Ocak" adlı oyunda aileyi bir arada tutmaya çalışan Safiye (anne), fedakârlığı ile ön plana çıkar. Oyunda fedakârlık değerinin tespit edildiği bölümlerden bazıları şunlardır:

"Evin içinde bütün yükü omuzlayan Safiye ise gerçekçi bir insan olmasına rağmen, çaresizlikten, zaman zaman kurulan hayallere katılır." (O-9, s. 178)

"Safiye, kızının sevdiği çocukla parasızlık yüzünden evlenemeyeceğini anladığında en zor günler için sakladığı bileziğini satıp parasını vermeyi düşünür ve bu düşüncesini kızı ile de paylaşır. Bu arada yine olmayacak bir düşün peşinde koşan Tarık, bir hurda otomobili alıp tamir etmeyi ve onunla çalışarak zengin olmayı tasarlanmaktadır. Kocasının coşkusuna ve çaresizliğine dayanamayan Safiye, Fazıl'ın karşı çıkmasına rağmen, bileziği, kız yerine kocasına verir." (O-9, s. 181)

Hâl hatır sorma

Hâl hatır sorma, Türk toplumunda gelenekselleşmiş değerlerdendir. Misafirlikte, sokakta rastlaşmalarda veya telefonda sohbete başlarken "nasılsın, nasılsınız, neler yapıyorsun ne var ne yok, çoluk çocuk iyiler mi, iyi misiniz?" vb. gibi farklı kalıplaşmış ifadeler kullanılarak yapılan hâl hatır sorma, kişilerin yakınlık derecesine bağlı olarak samimi ya da resmi bir havada gerçekleşir. Ayrıca görgü kuralları arasında yer alan hâl hatır sorma, karşımızdakine olan saygımızı, sevgimizi ve samimiyetimizi göstermemize de vesile olur.

"Fehim Paşa Konağı" adlı oyunda, Fehim Paşa'nın Pertev Bey'e hâl hatır sorduğu bölüm şu şekildedir:

"Fehim Paşa: (...) Nasılsın Pertev Bey?"

Pertev Bey: Duacınızım paşam." (FPK, s. 197)

"Ocak" adlı oyunda Nihat ile ev halkı arasında geçen diyaloglar hâl hatır sorma değerine uygun düşmektedir.

"Nihat: Hanımefendi nasılsınız? (El öper.)

Büyükanne: Teşekkür ederim oğlum, siz nasılsınız?"

Nihat: Sağ olunuz. (Dostça Özcan'ın sırtına vurur.) Nasılsın bey?"

Özcan: (Sevinçle) Eyvallah ağabey." (O-9, s. 179)

Hediyeleşme

“Armağan” ile eş anlamda kullanılan “hediye” sözcüğü, “birini sevindirmek, mutlu etmek, onurlandırmak, kutlamak için veya anı olarak verilen şey, hediye, dürü; ödül, bir bilim adamının emek verdiği dalda onu anmak için hazırlanan bilimsel eser; bağış, ihsan” olarak açıklanmıştır (TDK, s.122).

Hediyeleşme değeri incelenen metinlerden yalnızca “Ocak” adlı oyunda üç yerde tespit edilmiştir.

“Tarık: Hay Allah razı olsun. Kıza ne aldın biliyor musunuz? (Kutudan bir guguklu saat çıkarır.) Guguklu saat. (Güler) Ne dersin Safiye zevkime, inceliğime? (...)” (O-9, s. 180)

“Nihat: (...) Bak sana ne aldım. Bununla. Ne dersin? (Gösterir) Bir sıra inci. Bir güzel mısra gibi yalancı tabii. Sevinmedin mi yoksa?” (O-9, s. 180)

“Nihat, yeni girdiği işinden ayrılmış, dört günlük yevmiye ile de annesine bir inci kolye alıp evinin yolunu tutmuştur.” (O-10, s. 231)

İyilik ve yardımlaşma

İyilik etmek (yapmak), “yararlı işler yapmak, yardımcı olmak” şeklinde açıklanırken (TDK, s. 1007); yardım (etmek), “kendi gücünü ve imkânlarını başka birinin iyiliği için kullanma, muavenet” olarak tanımlanmıştır (TDK, s. 2135).

“Karagöz Çevre Canavarı” oyununda iyilik ve yardımlaşma öne çıkan değerlerdendir.

“Hacivat: Aman be birader sana lâf anlatmak ne zor şeymiş. Yani, yaşlandım artık, bir iyilik yapmak istiyorum.

Karagöz: Böyle bir iyilik yaparsan, ben de sana dua ederim.

Hacivat: Yok birader öylesi değil! Yani; sana giyecek bir şeyler alayım. Başını sokacak bir ev yapayım demek istedim.

Hacivat: Ben sana iyilik yapacağım sen benimle dalga geçiyorsun. Alacağın olsun senin!” (KÇC, s. 213)

“Hacivat: (Üzgün) Eyvah, Karagöz bu çöp dağının altında kalmış. Vah benim cefakar arkadaşım! (Seslenir.) Karagöz!.. Merak etme seni kurtaracağım.

Karagöz (Üzgün): Vay başıma gelen! Bak sevgili arkadaşım “Beni kurtar!” diye bağılıyor. (Seslenir.) Merak etme Hacı Cavcav, seni kurtaracağım.” (KÇC, s. 214)

İyimserlik

İyimserlik, “genellikle her düşünce ve işi iyi olarak değerlendiren bir tutum veya kişilik özelliği, nikbinlik, optimizm; her şeyi en iyi yanından gören, her durumda iyi bir çıkış yolu uman dünya görüşü, nikbinlik, optimizm” olarak tanımlanmaktadır (TDK, s. 1007).

“Ocak” adlı metinde aile içerisindeki birtakım sıkıntılara rağmen Nihat, iyimserliği ile ortamı yumuşatmaya çalışmaktadır.

“En büyük oğul Nihat ise -biraz da yetiştiriliş şeklinden- günlük hayatın hayhuyundan uzak, yalandan da olsa insanların mutlu olması gerektiğine inanan, insanları mutlu etmek için hayallerine dokunmamaya özen gösteren, bunun için güzel sözler söylemeye ve gönül almaya gayret eden biridir.” (O-10, s. 228)

Kaba olmama

Kaba kelimesi, “terbiyesiz, görgüsü kıt, nezaketsiz (kimse); terbiyeye, inceliğe aykırı, çirkin, kötü” anlamlarında gelmektedir (TDK, s. 1017). “Karagöz Çevre Canavarı” adlı oyunda Hacivat, Karagöz’ün kaba sözlerine kırıldığını belirtmiştir.

“Karagöz (Pencereden gözüdür.): Yine ne istiyorsun kazık oğlu kazık?

Hacivat: Ayıp Karagöz’üm. Ayıp!” (KÇC, s. 210)

“Karagöz: “Yarabbi, Hacivat’ın başı dururken ayağına taş düşmesin!” derim.

Hacivat: Aman bu nasıl dua böyle be birader?

Karagöz: Sen duayı bırak niyete bak niyete!..

Hacivat: Yine de beni kırdın.” (KÇC, s. 213)

Kibirli olmama

Kibir; “büyüklik, ululuk; kendini beğenme, başkalarından üstün tutma, büyüklenme” şeklinde açıklanmıştır (TDK, s.1179). “Fehim Paşa Konağı” adlı oyunda Fehim Paşa, kızını istemeye gelenlere kibirli bir şekilde karşılık vermiştir.

“Fehim Paşa: (...) Rezil herifler. Bre siz kim oluyorsunuz da benim... Yahu tıkanacağım... Kızımı istemeye yelteniyorsunuz? Sizi adam yerine koyduğum için mi? Soframı aç karnınızı doyurduğum için mi? Topunuzu bir araya getirsel, sizden adam gibi bir adam çıkar mı sanıyorsunuz, görgüsüzler?” (FPK, s. 198)

Liderlik

“Önderlik, şef” anlamlarına gelen liderlik; ikna etme yeteneği gelişmiş, söz ve davranışları ile karşısındakini etkileyebilen, mücadeleci ve kararlı tavırlarıyla dikkat çeken kişilerin temel özelliğidir. Tarihe yön veren kişilerin biyografileri incelendiğinde, liderlik yönü güçlü kişiler oldukları görülmektedir.

“Fatih” adlı oyunda, Fatih Sultan Mehmet’in liderlik yönüne vurgu yapan şu ifadelerle tespit edilmiştir:

“Mehmet: Yarısı Asya’da ülkemin, öbür yarısı Avrupa’da. Birleşik büyümeyi sağlamak için burada bir Hisar gerek bana.” (F, s. 165)

“Koro: Umut karanlığı deldi seninle.

Ötelerden müjde geldi seninle.

düşüncen göklere yöneldiğinden

İnsan daha da yükseldi seninle” (F, s. 167)

Liyakat

“Layık olma, yaraşırılık, uygunluk, değerim” kavramlarıyla ifade edilen “liyakat” sözcüğü, “bir kimsenin, kendisine iş verilmeye uygunluk, yaraşırılık durumu” şeklinde açıklanmıştır (TDK, s. 1312).

“IV. Murat” adlı oyunda, Sultan IV. Murat’ın çocuk yaşta tahta geçmesi liyakat değerine uygun düşmemektedir.

“I. Mustafa, Osmanlı Devleti’nin kötü günler geçirdiği bir dönemde tahtan indirilir. Onun yerine on iki yaşında olan IV. Murat tahta geçirilir. Yaşı küçük olduğundan IV. Murat’ın annesi Kösem Sultan ve sarayın damadı olan Recep Paşa devleti yönetirler.” (IV.M, s. 226)

Keşanlı Ali Destanı’nda eğitilmiş olmanın önemi vurgulanarak liyakat kavramına değinilmiştir.

“Nuri: Üstelik okuma yazması da yoktur. Kara cahilden mıhtar nerde görülmüş?” (KAD, s. 212)

Merhametli olma

“Merhamet” kavramı Türkçe sözlükte, “bir kimsenin veya bir başka canlının karşılaştığı kötü durumdan dolayı duyulan üzüntü, acıma” olarak tanımlanmıştır (TDK, s. 1373).

“Hürrem Sultan” oyununda, Şehzade Mustafa’nın babası Kanuni Sultan Süleyman için söylediği sözler merhamet değerine uygun düşmektedir.

“Mustafa: Ben babamı düşünürüm. Ya o, o neler hissediyor şimdi Allah bilir. Onun o büyük kalbini ben çok iyi tanırım Yahya. Kim bilir şimdi nasıl paramparça kanıyordur. O eğer bir ölüm hazırlanırsa bize, kendisi de çoktan ölmüş demektir. (Müthiş bir teessürle) Zavallı babam.” (HS, s. 207)

Millî ve manevi Değerler

Bir toplumun tarihine yön vererek ayakta kalmasını sağlayan millî ve manevi değerler; örf, âdet, gelenek ve göreneklerden oluşur. İnsanlık tarihine baktığımızda, kültürel mirasına sahip çıkmayan milletler yok olup giderken; diline, inancına ve töresine sahip çıkan milletler tarih sahnesindeki yerlerini almışlardır.

“Karagöz Çevre Canavarı” adlı oyunda millî dilin önemi vurgulanmıştır.

“Karagöz: Yahu şunun doğrusunu anlat da dinleyelim. Lâfi eveleyip-geveleme, süsleyip-püsleme! Güzel Türkçemizle anlat!..” (KÇC, s. 213)

“IV. Murat” adlı oyunda Sultan Murat ve Nef’î, Osmanlı Devleti’ni eski ihtişamlı yıllarına geri döndürmek için çareler aramaktadır. Bu durum millî ve manevi mirasa sahip çıkmanın önemine işaret etmektedir.

“Nef’î: Üslûp meselesi, padişahım! Her ulus kendine göre kahraman ister. Kanuni’den sonraki padişahlar çağında kınında paslandı Osmanlı kılıcı, ona yeniden su vermek gerek.” (IV.M, s. 227)

“Jan Dark” adlı oyunda, Jan’ın ülkesi için yaptıkları millî ve manevi değerler kapsamında değerlendirilmiştir.

“Jan, halktan ve askerlerden aldığı destekle Paris’i İngilizlerden kurtarmak üzere hareket eder.”
(JD, s. 235)

“Jan, Fransa’ya getirmek istediği yurttaşlık ve ulus olma bilinci ile feodalitenin ve kilisenin tepkisini çeker.” (JD, s. 235)

Misafirperverlik

Türk toplumunun en bilindik özelliklerinden biri olan misafirperverlik, tanıdık-tanımamak, zengin-fakir ayırt etmeksizin kapıyı çalan herkesi “Tanrı misafiri” olarak kabul etmektir. Misafire kibar ve samimi davranılır, özel yemekler yapılarak birtakım ikramlarda bulunulur. Ev sahibi, misafirini memnun etmek için maddi ve manevi hiçbir zahmetten kaçınmaz.

“Hürrem Sultan” oyununda Şehzade Mustafa, misafirperverlik değerine uygun düşen şu sözleri söylemiştir:

“Mustafa: Umarım ki uzun müddet misafirim olarak kalırsınız.

Yahya (Yüzünde belirsiz bir gölge belirir.): Siz kovuncaya kadar.

Mustafa: Kovmak mı? O nasıl söz? Bir gün şu Konak, ben unutursam bile, Şair Yahya’yı konakladığı için saygı ile anılacaktır...” (HS, s. 206)

Nasihat

“Öğüt” sözcüğü ile eş anlamda kullanılan “nasihat”, “bir kimseye yapması veya yapmaması gereken şeyler için söylenen söz” şeklinde açıklanmıştır (TDK, s. 1534).

“Fatih” adlı oyunda Akşemsettin, Sultan Mehmet’e sık sık tavsiye ve nasihatlerde bulunmuştur. Metinde nasihat değerinin tespit edildiği bölümler şu şekildedir:

“Edirne Sarayı’nda Fatih’in kılıç kuşanma merasimi ile başlayan oyunda Akşemsettin, Fatih’e kılıç kuşatırken ülkesinin genişletilmesini, babası Murat’ın yolundan gitmesini, zaferden zafere koşmasını söyleyerek hiçbir zaman haktan ayrılmaması gerektiğini öğütler.” (F, s. 162)

“Akşemsettin:

Ortak derinliklere dalmak gerek

Ele geçmez inciyi bulmak gerek.

Hayatın hakkını tam vermek için

Hem güvercin hem şahin olmak gerek.” (F, s. 163)

“IV. Murat” adlı oyunda Nef’î, yaşı küçük ve tecrübesiz olan padişaha devlet yönetimi hususunda önemli nasihatlerde bulunmuştur.

“Sultan Murat: Kanımdaki kıpırdanmalara yön verirsin şair!

Nef’î (Mağrur): Sözdür eylemin yolunu açan, hünkârım! Meyve tam olgunlaştı mı, çürümeye başlar hemen.” (IV.M, s. 227)

Nezaket (Kibarlık)

“Nezaket” Türkçe sözlükte, “başkalarına karşı saygılı ve incelikli davranma, incelik, naziklik, zarafet” şeklinde açıklanmıştır (TDK, s. 1472).

“Kibarlık Budalası” oyununda kibarlığa önem veren Mösyö Jourdain, nezaket kurallarına uygun davranmaya çalışmaktadır.

“Zengin bir adam olan Mösyö Jourdain, kibarlığı öğrenip soylular sınıfına girebilmek için müzik, dans ve kılıç dersleri almaktadır. (KB, s. 234)

Aynı oyunda Mösyö Jourdain ile Madam Jourdain’in birbirlerine hitap ederken “sevgili” kelimesini kullanmaları nezaket değeri bağlamında değerlendirilmiştir.

“Mösyö Jourdain: Susunuz sevgili hizmetçim ve sevgili karıcığım.” (KB, s. 235)

“Madam Jourdain: Sevgili kocacığım, siz delirmişsiniz bütün bu fanteziler! Kafanızı asalete taktığınızdan beri böylesiniz.” (KB, s. 238)

Özür Dileme

“Özür dileme” hatasını fark edip bağışlanma talebinde bulunma şeklinde tanımlanabilir. Bir bakıma alçakgönüllülüğün de ifadesi olan özür dileme değeri, incelenen metinlerde yalnızca iki yerde tespit edilmiştir.

“Karagöz Çevre Canavarı” adlı oyunda hatasını fark eden Hacivat özür dilemiştir.

“Hacivat: Demek ben yanlış yaptım. Senden özür diliyorum. Beni af et!..” (KÇC, s. 212)

Sabır

“sabır” kavramı Türkçe sözlükte, “acı, yoksulluk, haksızlık vb. üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi, dayanç” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, s.1671). “Sabırlı olma değeri” yalnızca 10. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan “Ocak” adlı oyunda iki yerde tespit edilmiştir.

“Ailenin dağılmasından korkan anne (Safiye) ise kocasının çare arama çabalarına destek vermekte, sabırla işlerin yoluna girmesini beklemektedir.” (O-10, s. 228)

“Ortanca oğul Fazıl, o güne kadar hep çalışarak, sorumluluk alarak yaşamış; sabırlı ve özverili bir gençtir.” (O-10, s. 228)

Saygı ve hoşgörü

“Saygı” kavramı sözlükte, “üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram” şeklinde açıklanmıştır (TDK, s. 1714).

“Fatih” oyununda, Osmanlı Devleti’nin farklı ulusların inançlarına karşı saygılı ve hoşgörülü bir politika izlediği vurgulanmıştır.

“Notaras: Hiçbir ulusun dinine, töresine karışmamıştır onlar bugüne dek. Türklerin dünyaya getirdiği yeni düzen bizi biz yapan her şeyi koruyacaktır.” (F, s. 165)

IV. Murat oyununda, Nef'î'nin Sultan Murat'ın huzurunda eğilmesi, eteğini öpmesi dönemin şartları ile ele alındığında saygı değerine uygun düşmektedir.

"Nef'î (Girip eğilerek): Aferin ey yenilmez orduların başbuğu! İndir artık, lûtfet, indir göklerde sonsuz büyüyüp güçlenen yumruğu!" (IV. M, s. 227)

Selamlaşma

"selam" sözcüğü, "bir kimse ile karşılaşıldığında, birinin yanına gidildiğinde veya yanından uzaklaşıldığında kendisine söz ve işaretle bir nezaket gösterisi yapma, esenleme, merhaba" (TDK, s. 1724) şeklinde açıklanmaktadır.

"Ocak" adlı oyunda aile halkının birbiriyle selamlaşmasına yer verilmiştir.

"Nihat: Selam size, selam batan güne, ekmeğe; Selam kurda, kuşa, dala, yaprağa.

Safiye: Hoş geldin." (O-9, s. 179)

"Fazıl (Durur.): Akşamlar hayrolsun büyükanne." (O-10, s. 229)

"Karagöz Çevre Canavarı" adlı oyunun "giriş" bölümünde perde geleneğe uygun olarak seyircinin selamlanmasıyla açılmıştır.

"Hacivat: (Semai söyleyerek gelir.) (...) (Perde gazelini okur.) Of, Hay, hak!.. Gönlünüze açmış bir çiçektir hayâl perdemiz, Sizin karşınızda oldukça hep var olur perdemiz. Diyelim, bugün de güzel olsun günümüz. Hoş geldiniz! İyi ki geldiniz, perdemiz şenlendi, gönlümüz çiçeklendi." (KÇC, s. 210)

Sevgi

"Sevgi" kelimesi, "insanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu" şeklinde açıklanmıştır (TDK, s. 1742)

"Buzlar Çözülmeden" adlı metinde, Kaymakam adaleti ve dürüstlüğü ile halkın sevgisini kazanmıştır. Deli Çavuş ve Hatice, Kaymakam'a olan sevgilerini sık sık dile getirirler. Oyunda sevgi değerinin tespit edildiği bölümler şunlardır:

"Kaymakam; halkın sevgisini, zenginlerin ise nefretini kazanmıştır." (BÇ, s. 172)

"Deli Çavuş: Sen kaymakam değil, paşasın bre kardeş. Sana paşam diyeceğim bundan sonra. Daha aşağısını söylemem." (BÇ, s. 171)

"Deli Çavuş: Yüzbaşım, sana canım kurban olsun bire kardeş." (BÇ, s. 171)

"Deli Çavuşun Sesi: Gitme. Sen lazımsın bize. Allah senin canını alacağına benimkini alsın." (BÇ, s. 174)

"Hatice (Kaymakama): Kurban olduğum, ister deli ol, ister akıllı. Sen bizim makbulümüzsün. Bizi bırakma sakın. Sana canımız feda olsun." (BÇ, s. 173)

Sorumluluk

"Sorumluluk" Türkçe Sözlükte, "kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, sorum, mesuliyet" olarak açıklanmıştır (TDK, s. 1794).

“Ocak” adlı oyunda ailenin geçimini sağlama sorumluluğu evin ortanca oğlu Fazıl’ın omuzlarındadır. Tarık (baba) ile diğer oğullar Nihat ve Özcan, ailenin ekonomik sıkıntılarına rağmen umursamaz bir tavır içerisindeyler. Oyunda sorumluluk değerine vurgu yapan bölümlere aşağıda yer verilmiştir.

“Evin geçimini sağlayabilmek için babasına yardım eden çocuk, ortanca oğul Fazıl’dır.” (O-9, s. 178)

“Ailenin eve gelen parayla kıt kanaat geçinebilmesine, yarına güvenle bakamamanın ezikliği içinde olmasına rağmen, en büyük oğul Nihat bir işe girip çalışmaz. O sorumsuz ve hayalci bir insandır.” (O-9, s. 179)

Şeref sahibi olma (Haysiyet)

“Şeref” kavramı, “başkalarının gösterdiği saygının dayandığı kişisel değer, onur” olarak açıklanmıştır (TDK, s. 1860). “IV. Murat” adlı oyunda, Recep Paşa’nın gururlu oluşu şeref ve haysiyet değerini duyumsatmıştır.

“Recep Paşa: Hüseyin Paşa kanlı zorbanın biridir, sultanım. Öylesine gururludur ki, azledilmeyi sindiremez; Hele benim sadrazamlığım kudurtacaktır onu. (...) Buraya gelip tahtından indirebilir padişahı. (...)” (IV. M, s. 227)

“Hürrem Sultan” oyununda Şehzade Mustafa ile Yahya arasında şeref ve haysiyet değerine işaret eden konuşmalar tespit edilmiştir. Bu diyaloglar şu şekildedir:

“Yahya (Memnun). Ya ben? Sizi hangi ismimizde yâd edeyim? Şehzade Mustafa’ya pek az tanırım. Ama Şair Muhlisi’yi çok iyi tanırım ve severim.

Mustafa: Dostluğunuz Şehzade Mustafa’ya da, Şair Muhlisi’ye de aynı derecede şeref verir. Dersaadetten gelirsiniz demek?” (HS, s. 206)

Takdir ve tebrik Etme

“Takdir etmek” Türkçe Sözlükte, “beğenmek, önemini, gerekliliğini, değerini anlamak” şeklinde açıklanmıştır (TDK, s. 1888). “Buzlar Çözülmeden” adlı oyunda Kaymakam’ın yaptığı iyi ve güzel işler onu sevenler tarafından takdir edilmiştir.

“Hatice: Seni devlet baba yollamamış da kendiliğinden kaymakam olmuşsun. İyi de etmişsin. Biz seni beğendik. Milleti yine sen idare et.” (BÇ, s. 173)

“Kaymakam Vekili: Bacı, bu konuda biraz da beni dinle. Yanlış düşünüyorsun. İyi işler yapmış, çok iyi işler yapmış fakat bu adam deli.” (BÇ, s.173)

“Fatih” adlı oyunda Sultan Mehmet, oyunun sonunda Koro tarafından hem yüceltilmiş hem de takdir edilmiştir.

“Koro:

Kutlu olsun! Kutlu olsun!

Sen nice putları kıransın sultan.

Bunalmışları kurtaransın sultan.

Gönlünü herkese açık tutarak

*Tüm gönüllere taht kuransın sultan.
Umut karanlığı deldi seninle.
Ötelerden müjde geldi seninle.
düşüncen göklere yöneldiğinden
İnsan daha da yükseldi seninle
Daralmış ufuklardan taşan sultan.
Her adımda bir doruk aşan sultan.
Yüzyılları bir anda eskiterek
Yepyeni bir çağa ulaşan sultan.” (F, s. 167)*

Tedbirli ve planlı olma

“Tedbirli” sözcüğü, “önceden hazırlıklı davranan, önlemini zamanında alan, müdebbir; hazırlıklı bir biçimde, önceden düşünerek” şeklinde açıklanmıştır (TDK, s. 1930).

“Fatih” adlı oyunda fetih için gerekli olan tüm tedbirler alınır. Bunun sonucunda fetih zaferle sonuçlanır. Alınan tedbirlerin anlatıldığı bölüm şöyledir:

“İstanbul’un fethi için hazırlıklara başlayan Fatih; Rumeli Hisarı’nı yaptırır, Urban’a güçlü toplar döktürür. (...) Osmanlı kimsenin düşünemeyeceği son hamleyi yapar: gemileri karadan yürütmek. Bu hamle Osmanlı’nın zaferiyle sonuçlanır.” (F, s. 166)

Teşekkür etme

“Teşekkür” kelimesi, “yapılan bir iyiliğe karşı duyulan kıvanç ve gönül borcunu anlatma” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, s. 1967). İnce bir davranış olan teşekkür etme, bir çeşit minnettarlıktır. “Teşekkür ederim, sağ ol, minnettarım, eksik olma” vb. gibi ifadelerle hoşnutluğumuzu belirtiriz. İçten ve samimi bir dile yapılan teşekkür, insanlar arasındaki ilişkiyi derinleştirmesi bakımından önemlidir.

“Buzlar Çözülmeden” adlı oyunda teşekkür etme değeri tespit edilmiştir.

“Deli Çavuş: Sağ ol yüzbaşım.” (BÇ, s. 172)

“Ocak” adlı oyunda aile bireyleri arasında teşekkür etme değerine önem verildiğini görülmektedir.

“Nihat: Hanımefendi nasılsınız? (El öper.)

Büyükanne: Teşekkür ederim oğlum, siz nasılsınız?

Nihat: Sağ olunuz. (Dostça Özcan’ın sırtına vurur.) Nasılsın bey?

Özcan: (Sevinçle) Eyvallah ağabey.” (O-9, s. 179)

Utanma (Mahcubiyet)

“Utanmak; onursuz sayılacak veya gülünç olacak bir duruma düşmekten üzüntü duymak, korkmak, mahcup olmak” şeklinde açıklanmıştır (TDK, s. 2040).

“Orta Oyunu-Çeşme” adlı oyunda utanma değeri tespit edilmiştir.

“Zenne (Utanarak): Ah! Neler, neler... Ne hâller oldu? Nasıl söyleyeyim, utanıyorum.” (OOÇ: 224)

“Münevver’in Hasbıhali” adlı oyunda Münevver, Mükerrerem Bey’in evlilik teklifini utanılacak bir durum olarak görmektedir.

“Münevver: Bu ne riyakârlık. Bu ne hayâsızlık. Ah! Erkekler âh! (...) (Süratle kocasının resmine gider.) Öyle değil mi Murtazacığım? (Resmin yanında oturarak) Sen emin ol güzelim. Ben senin hatıralarına kıyamete kadar sadık kalacağıma yemin ettim. Dünya yıkılsa bu yeminimi tutacağım.” (MH, s. 18)

Vefa ve sadakat

“Vefa” kavramı sözlükte, “sevgiyi sürdürme, sevgi bağlılığı” (TDK, s. 2084) olarak açıklanmıştır. “Sadakat” ise “içten bağlılık, sağlam, güçlü dostluk” kavramlarıyla ifade edilmiştir (TDK, s. 1675).

“Vefa ve sadakat” değerinin ön plana çıktığı “Münevver’in Hasbıhali” adlı oyunda Münevver, kocasının vefatı üzerinden bir yıl geçmesine rağmen hala yas tutmakta ve kendisine yapılan evlilik tekliflerine şiddetle karşı çıkmaktadır.

“Münevver: Bîçarenin vefatıyla bende hâsıl olan elem ve keder ömrüm oldukça zâil olmayacaktır.” (MH, s. 217)

“Münevver (Okumasını keserek): Erkeklerin tahammülsüzlüğünü, vefasızlığını bu sözlerinizle bir daha ispat ettiniz. Hareminiz vefat edeli daha iki ay olmadı. (...) Zavallı ben on iki aydır evlenmek aklımdan bile geçmiyor. Yine var olsun kadınlar. Metin kahramanlar. (...)” (MH, s. 218)

“Hürrem Sultan” oyununda Yahya’nın, Şehzade Mustafa’ya olan “sadakat”ini dile getirdiği bölüm şu şekildedir:

“Rüstem: Şehzade Mustafa’ya pek bağlı görünürsünüz.

Yahya: Onu görüp de onu sevmemek, onu tanıyıp da ona bağlanmamak, siz beni insandan başka bir mahlûk mu sanırsınız?” (HS, s. 207)

Vicdanlı olma

“Vicdan” kelimesi sözlükte, “kişiyi kendi davranışları hakkında bir yargıda bulunmaya iten, kişinin kendi ahlak değerleri üzerine dolaysız ve kendiliğinden yargılama yapmasını sağlayan güç” olarak tanımlanmıştır (TDK, s. 2092).

Bir Adam Yaratmak” adlı eserde Husrev, bir çeşit iç hesaplaşma ve arınma çabası içerisine girer. Husrev’in vicdan muhasebesi yaptığı bölümler şu şekilde yer almaktadır:

“Husrev (Silkinir.): Patlayışın son kademesinde) Anlayın bu azabı! Bir azap ki, kul olduğum için çekiyorum. (...) İnsana göre değil bu; yok bunu çekecek âza insanda! (Birdenbire ok gibi fırlayıp kollarını iki yana açar) Yetişir! Gelsin artık her şey yerli yerine! Verin bana artık dünyamı!

Salıverin beni kalabalıklara! (Husrev son kelimelerde bir sandalyeye çöker. Yüzü paravana, arkası Mansur'a doğru. Suratı bir yangın.)" (BAY, s. 223)

"Hürrem Sultan" oyununda oğlu Mustafa'nın haksız yere öldürülmesine göz yuman Kanuni Sultan Süleyman, sonrasında büyük bir vicdan azabı duyar. Vicdanlı olma değerinin tespit edildiği bölümler şu şekildedir:

"Hürrem Sultan" adlı oyunda, oğlu Şehzade Mustafa'nın ölümünden sonra verdiği kararı sorgulayan Kanuni Sultan Süleyman, büyük bir vicdan azabı duymuştur. Metinde vicdanlı olma değerinin tespit edildiği bölümler şöyledir:

"Kanuni Sultan Süleyman'ın iç dünyasına çekilmesi ve verdiği yanlış kararın muhakemesi verilmiştir." (HS, s. 208)

"Kanuni: (Kanuni Rüstem'e döner.)Onlar bize ayna tutarlar Rüstem. (Batıcı bir alayla). Yüzün temizse bak, değilse kaçın. (Çok üzgün.) Ben o aynayı birkaç kere kendime tuttun Rüstem, ne söyler bilirim. (Hürrem'e döner, manalı) Artık ihtiyarladım Hürrem, aynalarda eski yüzüğümü bulamıyorum. Sen bulabiliyor musun? (Rüstem'e döner) Ya sen? (Güler, ağır korkunç bir gülüştür bu) Aynalardan korkunuzu anlıyorum. (Ortaya) Tez ışık getirin bana." (HS, s. 208)

Tablo 2. Elde Edilen Bulguların "Değerler Listesi"ne Göre Dağılımı

Değerler Listesi	BÇ	O-9	F	HH	O-10	KÇC	OOÇ	KB	BAY	IV.M	JD	MH	KAD	FPK	HS	TOPLAM
Adalet	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	1	-	1	5
Aile Birliği	-	4	-	-	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	7
Alçakgönüllülük (Tevazu)	1	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	6
Azimli ve Kararlı Olma	-	-	3	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	1	6
Barışçıl Olma	-	-	4	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	1	-	7
Başarılı Olma	-	-	4	1	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1	8
Bencil Olmama	-	-	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
Bilgiye Önem Verme	-	-	-	-	-	-	-	6	-	-	-	-	-	-	-	6
Cesaret ve Öz Güven	1	-	2	-	-	-	-	-	-	1	-	1	4	-	3	12
Çalışkanlık ve Gayretli Olma	3	3	3	-	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	12
Çevre Bilincine Sahip Olma	-	-	-	-	-	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10
Çözüm Üretme-Problem Çözme	-	-	1	3	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	7
Dinî Değerler	-	-	10	-	-	1	1	-	2	1	8	-	2	1	-	26
Dostluk	1	-	-	1	-	2	-	2	4	-	1	1	1	2	6	21
Duyarlı Olma	2	-	-	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	3	9
Dürüstlük ve Doğruluk	2	1	-	5	-	1	1	4	-	-	-	-	1	-	1	16
Eşitlik	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	3	-	-	2	-	7
Fedakârlık	1	2	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	6

Hâl Hatır Sorma	-	1	-	-	1	-	2	-	-	-	-	-	-	1	-	5
Hediyeleşme	-	2	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
İyilik ve Yardımlaşma	3	-	1	2	-	3	2	1	-	-	-	-	-	-	-	12
İyimserlik	2	-	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5
Kaba Olmama	-	-	-	1	2	2	1	3	-	-	-	-	-	1	-	10
Kibirli Olmama	-	-	-	-	-	-	-	5	-	-	-	-	1	3	-	9
Liderlik	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	4
Liyakat	2	-	1	1	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	7
Merhametli Olma	2	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-	1	-	-	1	7
Millî ve Manevî Değerler	-	-	3	-	-	1	-	-	-	2	5	-	3	2	-	16
Misafirperverlik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	2
Nasihat	-	-	5	1	-	-	1	-	-	5	-	-	-	1	-	13
Nezakat (Kibarlık)	-	-	1	-	-	-	-	4	-	-	-	1	1	-	-	7
Özür Dileme	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	2
Sabırlı Olma	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
Saygı ve Hoşgörü	-	3	6	2	3	-	-	2	-	3	1	2	-	2	3	27
Selamlaşma	1	1	1	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	7
Sevgi	8	-	1	-	-	-	-	1	-	1	-	1	1	-	2	15
Sorumluluk	1	6	2	-	1	-	-	-	-	2	-	-	1	2	-	15
Şeref Sahibi Olma (Haysiyet)	1	-	2	-	1	-	-	2	-	1	-	-	-	-	4	11
Takdir ve Tebrik Etme	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	4
Tedbirli ve Planlı Olma	-	-	4	-	-	-	1	-	-	2	-	-	-	-	-	7
Teşekkür Etme	1	2	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	5
Utanma (Mahcubiyet)	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	2	-	-	-	3
Vefa ve Sadakat	4	-	-	1	-	2	1	-	-	1	-	5	-	-	1	15
Vicdanlı Olma	-	-	-	1	-	-	-	-	3	-	-	-	-	1	3	8

Tablo 2’de yer alan bulgulara bakıldığında incelenen tiyatro metinlerinde değerlere, toplam 396 kez yer verildiği tespit edilmiştir. Metinlerde en fazla tespit edilen değer, saygı ve hoşgörü (27) değeridir. Sayıca aralarında eşitlik bulunan misafirperverlik (2), özür dileme (2) ve sabırlı olma (2) değerleri ise en az tespit edilen değerlerdir. Yapılan inceleme sonucunda, her metinde tüm değerlerle ait veri bulunmasa da “Değerler Listesi”nde yer alan 44 değeri az da olsa örneklendiren ifadelerin tespit edilmesi Türk Dili ve Edebiyatı dersi açısından yeterli sayılmıştır.

Tablo 3. Değerlerin Metinlere Göre Genel Dağılımı

Kitap	Tür	Metin Adı	Tespit Edilen Değer Sayısı
9. Sınıf	Tiyatro	Buzlar Çözülmeden	44

9. Sınıf	Tiyatro	Ocak	25
9. Sınıf	Tiyatro	Fatih	56
9. Sınıf	Tiyatro	Hastalık Hasası	24
10. Sınıf	Tiyatro	Ocak	19
10. Sınıf	Tiyatro	Karagöz Çevre Canavarı	28
10. Sınıf	Tiyatro	Orta Oyunu-Çeşme	20
10. Sınıf	Tiyatro	Kibarlık Budalası	29
11. Sınıf	Tiyatro	Bir Adam Yaratmak	10
11. Sınıf	Tiyatro	IV. Murat	20
11. Sınıf	Tiyatro	Jan Dark	22
11. Sınıf	Tiyatro	Münevver'in Hasbıhali	14
12. Sınıf	Tiyatro	Keşanlı Ali Destanı	21
12. Sınıf	Tiyatro	Fehim Paşa Konağı	24
12. Sınıf	Tiyatro	Hürrem Sultan	36
TOPLAM			396

Tablo 3. incelendiğinde değerlerin metinlerde dengeli bir dağılım göstermediği görülmektedir. Örneğin; tespit edilen değer sayısı 9. sınıf ders kitabında 152, 10. sınıf ders kitabında 98, 11. sınıf ders kitabında 66, 12. sınıf ders kitabında ise 80'dir. 9. sınıf ders kitabında en fazla değer "Fatih" (62) adlı metinde belirlenmiştir. 9. sınıf ders kitabında en az değer tespit edildiği "Hastalık Hastası" (25) ve "Ocak" (25) adlı metinlerin değer sayıları ise birbirine eşittir 10. sınıf ders kitabında en fazla değer "Kibarlık Budalası" (30) adlı metinde, en az değer ise "Ocak" (19) adlı metinde yer aldığı tespit edilmiştir. 11. sınıf ders kitabında en fazla değer "Jan Dark" (22) metninde, en az değer ise "Bir Adam Yaratmak" (10) adlı metinde tespit edilmiştir. 12. sınıf ders kitabında ise en fazla değer "Hürrem Sultan" (34) metninde, en az değer "Keşanlı Ali Destanı" (22) adlı metinde yer almaktadır. Son olarak incelenen metinlerin genel bir değerlendirmesi yapıldığında ise en fazla değer, 9. sınıf ders kitabında yer alan ve İstanbul'un fethinin anlatıldığı "Fatih" (62) metninde; en az değer 11. sınıf ders kitabında, vicdanlı olma ve dostluk değerlerinin öne çıktığı "Bir Adam Yaratmak" (10) adlı metinde tespit edilmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Her insan vefa, yardımseverlik, saygı, sevgi, dostluk, misafirperverlik vb. gibi birçok değeri hayatında görmek ister. Toplum hayatının her alanında karşılaşılan ve günlük yaşamın bir parçası olan değerler; aile, arkadaş, komşu ve yakın çevre ile olan ilişkilerin düzenlenmesine yardımcı olur. Yapılan araştırmalar, değerlerin kendine has birtakım özellikleri bulunduğunu ortaya koymuştur. Bu konu üzerinde duran Şen, değerlerin birbirini etkileyen ve birbirinden etkilenen bir özelliğe sahip olduğunu;

sevgi, saygı, hoşgörü, yardımseverlik gibi değerleri birbirinden ayrı düşünmenin doğru olmadığını, değerler arasında karşılıklı bir ilişki bulunduğunu ve değerlerin birbirinden bağımsız olamayacağını söyler. Değerler durağan değildir, değişken bir özellik gösterir. Değerlerdeki bu değişim birdenbire değil, zaman içerisinde ortaya çıkar. Değerler kalıtsal da değildir. Değerler bir sonraki kuşağa sosyal rollerle öğrenilerek aktarılır. Değerler, aileden, yakın çevreden, yazılı ve görsel materyallerden taklit ya da model alma yolu ile öğrenilir. Değerlerin öncelik ve sonralığı kişilere göre değişkenlik gösterebilmektedir. Kimi için saygı baş değerken, kimi için sevgi baş değer olabilmektedir (Şen, 2007).

Araştırmada son yıllarda üzerinde çok fazla çalışılan değerler eğitimi konusunda yapılan bazı çalışmalara başvurulmuştur. Çakar S. E. (2019), Yüksek lisans tez çalışmasında Necip Fazıl Kısakürek'in tiyatrolarını değerler eğitimi açısından incelemiştir. Çakar, bu çalışma ile yazarın ikisi yarım kalmış toplam 17 tiyatro eserinin değerler açısından zengin bir muhteva taşıdığını ve oyunları bu bakımdan incelemeyi amaçladığını belirtmiştir.

Uyar B. (2019), "Nuri Pakdil'in Tiyatrolarında Kavramlar" adlı yüksek lisans tezinin ilk bölümünde; Nuri Pakdil'in hayatı, edebiyat anlayışı, eserleri, dil ve üslup özellikleri ile ilgili genel bilgilere yer vermiştir. İkinci bölümde Nuri Pakdil'in tiyatrolarını; konu, izlek, özet, kişiler, mekân ve zaman, müzik, ışık ve dil yönünden bütüncül bir şekilde ele almıştır. Tezin esas kısmını oluşturan kavramlar bölümünde ise oyunları yedi ayrı kavram (yabancılaşma, yerlilik, sömürü, mülkiyet, emek, özgürlük, işçi) çerçevesinde inceleyerek, bu kavramların değerler eğitimi açısından önemi üzerinde durmuştur.

Soydan C. N. (2019), "Namık Kemal'in Tiyatro Eserlerinin Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerler Bağlamında İncelenmesi" adlı yüksek lisans tez çalışmasında; Namık Kemal'in üç farklı dönemde yazmış olduğu "Vatan Yahut Silistre, Kara Bela, Celaleddin Harzemşah" isimli eserlerini sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerler ile karşılaştırmış, doküman incelemesi yöntemiyle incelemiş, içerik analiz yaklaşımıyla analiz etmiş ve ulaşılan sonuçları ortaya koymuştur. Ayrıca adı geçen bu oyunlardaki değerler üzerine inceleme, irdeleme ve yorumlama yaparak sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerlerin aktarılmasına fayda sağlamayı amaçlamıştır.

Son olarak Aral D. (2008), "Millî Eğitim Bakanlığı'nın Hazırladığı 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Değerler Üzerine Bir Araştırma" adlı yüksek lisans çalışmasında; 19 metni inceleyerek metinlerdeki millî, ahlaki, insani ve kültürel değerleri tespit etmiştir. İnceleme sonucunda "adalet, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, dürüstlük, dinî değerler, duyarlılık, misafirperverlik, estetik, özgürlük, sevgi, saygı, sorumluluk, yardımseverlik, vatanseverlik" değerlerinin yer aldığı sonucuna ulaşmıştır.

Kuşkusuz eğitim-öğretimin vazgeçilmez bir parçası olan ders kitapları, değerlerin aktarılmasında önemli bir işleve sahiptir. Bu bağlamda 9, 10, 11 ve 12. sınıf

Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarında yer alan “Ocak (O-9), Buzlar Çözülmeden (BÇ), Fatih (F), Hastalık Hastası (HH), Karagöz Çevre Canavarı (KÇC), Ocak (O-10), Orta Oyunu Çeşme (OOÇ), Kibarlık Budalası (KB), IV. Murat (IV. M), Münevver’in Hasbihali (MH), Bir Adam Yaratmak (BAY), Jan Dark (JD), Fehim Paşa Konağı (FPK), Hürrem Sultan (HS), Keşanlı Ali Destanı (KAD)” adlı 15 tiyatro metninin “Değerler Listesi”nden hareketle incelenmesi neticesinde sınıf bazında aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

9. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan tiyatro metinlerinde tespit edilen toplam değer sayısı 152’dir. Sırasıyla adalet (1), aile birliği (4), alçakgönüllülük (4), azimli ve kararlı olma (3), barışçıl olma (4), başarılı olma (5), bencil olmama (4), cesaret ve öz güven (3), çalışkanlık ve gayretli olma (9), çözüm üretme-problem çözme (4), dinî değerler (10), dostluk (2), duyarlı olma (4), dürüstlük ve doğruluk (8), eşitlik (2), fedakârlık (3), hâl hatır sorma (1), hediyeleşme (2), iyilik ve yardımlaşma (6), İyimserlik (2), kaba olmama (1), liderlik (3), liyakat (4), merhametli olma (2), mili ve manevi değerler (3), nasihat (6), nezaket (1), saygı ve hoşgörü (11), selamlaşma (3), sevgi (9), sorumluluk (9), şeref sahibi olma (3), takdir ve tebrik etme (3), tedbirli ve planlı olma (4), teşekkür etme (3), vefa, sadakat (5) ve vicdanlı olma (1) değerleri tespit edilmiştir. 9. sınıf ders kitabında, saygı ve hoşgörü değeri (11) en fazla tespit edilen değer olarak ön plana çıkarken; bilgiye önem verme, çevre bilincine sahip olma, kibirli olmama, misafirperverlik, özür dileme, sabırlı olma ve utanma değerleri ise metinlerin hiçbirinde tespit edilememiştir.

10. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan tiyatro metinlerinde tespit edilen toplam değer sayısı 98’dir. Sırasıyla aile birliği (3), barışçıl olma (1), bilgiye önem verme (6), çalışkanlık ve gayretli olma (3), çevre bilincine sahip olma (10), çözüm üretme-problem çözme (3), dinî değerler (2), dostluk (4), duyarlı olma (1), dürüstlük ve doğruluk (6), fedakârlık (1), hâl hatır sorma (3), hediyeleşme (1), iyilik ve yardımlaşma (6), iyimserlik (3), kaba olmama (8), kibirli olmama (5), liyakat (1), merhametli olma (3), millî ve manevi değerler (1), nasihat (1), nezaket (4), özür dileme (1), sabırlı olma (2), saygı ve hoşgörü (5), selamlaşma (2), sevgi (1), sorumluluk (1), şeref sahibi olma (3), tedbirli ve planlı olma (1), teşekkür etme (2), utanma (1), vefa ve sadakat (3) değerleri tespit edilmiştir. 10. sınıf ders kitabında, çevre bilincine sahip olma değeri (10) en fazla tespit edilen değer olarak ön plana çıkarken; adalet, alçakgönüllülük, azimli ve kararlı olma, başarılı olma, bencil olmama, cesaret ve öz güven, eşitlik, liderlik, misafirperverlik, vicdanlı olma, takdir ve tebrik etme değerleri ise metinlerin hiçbirinde tespit edilememiştir.

11. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan tiyatro metinlerinde tespit edilen toplam değer sayısı 66’dır. Sırasıyla adalet (2), azimli ve kararlı olma (2), başarılı olma (1), cesaret ve özgüven (2), dinî değerler (11), dostluk (6), eşitlik (3), liyakat (1), merhametli olma (1), mili ve manevi değerler (7), nasihat (5), nezaket (1), saygı ve hoşgörü (6), sevgi (2), sorumluluk (2), şeref sahibi olma (1), tedbirli ve planlı olma (2), utanma (2), vefa ve sadakat (6), vicdanlı olma (3) değerleri tespit edilmiştir. 11. sınıf ders kitabında, dinî değerler (11) en fazla tespit edilen değer olarak ön plana

çıkarken; aile birliği, alçakgönüllülük, barışçıl olma, bencil olmama, bilgiye önem verme, çalışkanlık ve gayretli olma, çevre bilincine sahip olma, çözüm üretme-problem çözme, duyarlı olma, dürüstlük ve doğruluk, fedakârlık, hâl hatır sorma, hediyeleşme, iyilik ve yardımlaşma, iyimserlik, kaba olmama, kibirli olmama, liderlik, misafirperverlik, özür dileme, sabırlı olma, selamlaşma, takdir ve tebrik etme, teşekkür etme değerleri ise metinlerin hiçbirinde tespit edilememiştir.

12. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında yer alan tiyatro metinlerinde tespit edilen toplam değer sayısı 80'dir. Sırasıyla adalet (2), alçakgönüllülük (2), azimli ve kararlı olma (1), barışçıl olma (2), başarılı olma (2), cesaret ve öz güven (7) dinî değerler (3), dostluk (9), duyarlı olma (4), dürüstlük ve doğruluk (2), eşitlik (2), fedakârlık (2), hâl hatır sorma (1), kaba olmama (1), kibirli olmama (4), liderlik (1), liyakat (1), merhametli olma (1), mili ve manevi değerler (5), misafirperverlik (2), nasihat (1), nezaket (1), özür dileme (1), saygı ve hoşgörü (5), selamlaşma (2), sevgi (3), sorumluluk (3), şeref sahibi olma (4), takdir ve tebrik etme (1), vefa ve sadakat (1), vicdanlı olma (4) değerleri tespit edilmiştir. 12. sınıf ders kitabında, dostluk değeri (10) en fazla tespit edilen değer olarak ön plana çıkarken; aile birliği, bencil olmama, bilgiye önem verme, çalışkanlık ve gayretli olma, çevre bilincine sahip olma, çözüm üretme-problem çözme, hediyeleşme, iyilik ve yardımlaşma, iyimserlik, sabırlı olma, tedbirli ve planlı olma, teşekkür etme, utanma değerleri ise metinlerin hiçbirinde tespit edilememiştir.

"Değerler; neyin doğru, neyin yanlış, neyin iyi, neyin kötü, neyin güzel, neyin çirkin, neyin adil olduğu konusunda genel yargılara varma olanağı tanırırlar. Toplum yaşamında hemen her şey, bu değerlere göre algılanır. Böylelikle bireyler yaşamın anlamını öğrenirler" (Güven, 1999, s. 163). Davranışları şekillendiren değerler, karar verme sürecinde faydalı olanın zararlı olana tercih edilmesine yardımcı olur; insanı iyi, doğru ve güzel olana yönlendirir. Eğitim-öğretim faaliyetleri ile bilişsel beceriler kazandırmanın yanı sıra, millî ve manevi değerlerinin farkında, kültürel mirasına sahip çıkan bireyler yetiştirmek de hedeflenmektedir. Bu bakımdan günlük yaşamının her alanında (işte, okulda, sokakta ve internet ortamında vs.), olumlu/olumsuz pek çok uyaranla karşılaşan/karşılaşacak olan bireylere, değerler eğitiminin erken yaşlarda verilmesi önemsenmesi gereken bir durumdur. Bütün bu düşüncelerden ve ulaşılan sonuçlardan hareketle araştırmacı tarafından şu önerilerde bulunulmuştur:

Öneriler

- 2018-Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı'nda on kök değer olarak belirlenen; "adalet, dostluk, dürüstlük, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik" değerlerinin öne çıktığı metinlere ağırlık verilmelidir.
- Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarının tiyatro ünitesi yeniden gözden geçirilmeli, kitaplarda yer verilecek tiyatro metinlerinin değer aktarımı açısından içerik analizleri önceden yapılmalı ve değerlerin birbirine yakın bir dağılım göstermesi önemsenmelidir.

- Tiyatro metinlerinin, “yeni nesil” olarak adlandırılan öğrencilerin ilgisini çekebilecek ve günümüz toplumsal yaşamı ile ilişkilendirilebilecek metinlerden olmasına dikkat edilmelidir.
- Değerlerin aktarımında faydalı olacağı düşünülen tiyatro eserleri, öğrencilere okutulabilir, proje veya performans ödevi olarak verilebilir.
- Okullarda, öğrencilerin tiyatro sanatına ilgisini artıracak faaliyetler düzenlenmesi derse olan ilgilerinin artmasını da sağlayacaktır.
- Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenlerine, “tiyatro ve değer aktarımı” arasındaki ilişkiye yönelik alanında uzman kişiler tarafından, seminer veya hizmet içi eğitim kursları düzenlenmelidir.

Etik Beyan

“Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarında Yer Alan Tiyatro Metinlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” Kavramlarıyla Oluşturulmuş Metaforların Eğitim Felsefelerine Göre Değerlendirilmesi’ başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Kaynaklar

- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6 (16), 9-2.
- Akseki, A.H. (1957). *İslam dinî, itikat, ibadet, ahlak*. Nur Yayınları.
- Aral, D. (2008). *Millî Eğitim Bakanlığının hazırladığı 6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan değerler üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Çakar S.E.(2019). *Necip Fazıl Kısakürek’in tiyatrolarının değerler eğitimi açısından incelemesi*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Çetinslı, İ. (2006). Edebiyat eğitiminde edebi metnin yeri ve anlamı . *Millî Eğitim Dergisi* , 34 (169) , 0-0 . <https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/36938/422341>
- Fidan, N., & Erden, M. (1998). *Eğitime giriş*. Alkım Yayınları.
- Güven, S. (1999). *Toplumbilim*. Ezgi Kitabevi.
- Hökelekli, H. (2008). Adalet. *Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi*, 5 (2), 132-137.
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve eğitim*. Engin Yayınevi.
- Kuyumcu, N. (2011). Eğitimde tiyatro ve gençlik tiyatrosu. *Türk Eğitimi Derneği Dergisi*. 2011, s. 84-98.
- MEB (1973). Millî eğitim temel kanunu. *Resmî Gazete*. Tarih: 24/6/1973 Sayı: 14574. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1739.pdf>
- Millî Eğitim Bakanlığı, [MEB]. (2018a). *Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi 9-10-11-12. sınıflar öğretim programı*. MEB Yayınları.

- Millî Eğitim Bakanlığı, [MEB]. (2018b). *Ortaöğretim 9. Sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabı*. Sonuç Yayınları.
- Millî Eğitim Bakanlığı, [MEB]. (2018c). *Ortaöğretim 11. Sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabı*. Ekoyay Eğitim Yayıncılık.
- Millî Eğitim Bakanlığı, [MEB]. (2019a). *Ortaöğretim 10. Sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabı*. Öğün Yayınları.
- Millî Eğitim Bakanlığı, [MEB]. (2019a). *Ortaöğretim 12. Sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabı*. İlke Yayınları.
- Safa, P. (1970). *Sanat-edebiyat-tenkit*. Ötüken.
- Soydan, C.N. (2019). *Namık Kemal'in tiyatro eserlerinin sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerler bağlamında incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Şen, Ü. (2007). *Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2005 yılında tavsiye ettiği 100 temel eser yoluyla Türkçe eğitiminde değerler öğretimi üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şen, Ü. (2008). Altıncı sınıf ders kitaplarındaki metinlerin ilettiği değerler açısından incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1 (5), 763-779.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, [TTKB]. (2011). 18. Milli Eğitim Şurası Kararları. http://ttkb.meb.gov.tr/dosyalar/suralar/18_sura.pdf
- Tangney, J. P. (2000). Humility: Theoretical perspectives, empirical findings and directions for future research. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 19(1), 70–82. <https://doi.org/10.1521/jscp.2000.19.1.70>
- Türk Dil Kurumu [TDK]. (2005). *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu.
- Uyar, B. (2019). *Nuri Pakdil'in tiyatrolarında kavramlar*. Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.